

Mnogosloinaia paleoliticeskaia stoianka Kormani IV na srednem Dnestre (Stațiunea paleolitică cu mai multe straturi de la Cormani IV pe Nistrul mijlociu). K X Kongressu INQUA Velikobritaniia, Izdatelstvo „Nauka”, Moscova, 1977, 184 p.

Interesanta monografie a așezării paleolitice de la Cormani — punctul IV („La Mlin”) (raionul Sokireani, reg. Cernăuți, R.S.S. Ucraina), situată pe cursul mijlociu al Nistrului, apărută cu ocazia celui de-al X-lea Congres INQUA, ținut în Anglia în anul 1977, a fost redactată de un colectiv format din șapte specialiști din diverse domenii ale științei.

În introducerea lucrării, autorii subliniază caracterul complex al cercetărilor, caracter ce rezidă în coroborarea dintre datele arheologice și cele geologice, paleogeografice, geomorfologice, paleontologice, litologice, paleopedologice, palinologice. Pentru datarea mai exactă a unor locuri s-au efectuat și analize bazate pe C_{14} . Toate acestea au contribuit la reconstituirea modului de viață, peisajului și climatei microzonei studiate.

Săpăturile metodice din perioada 1969—1975, realizate de colectivul condus de arheologul A. P. Cerniș și geologul I. K. Ivanova, au arătat că sedimentele de aici (de pe cea de-a doua terasă a Nistrului) au o grosime de aproximativ 13 m, identificându-se totodată 15 niveluri de locuire atribuite de autori epocii pietrei cioplite (de la musterian până în mezolitic), precum și altele mai noi postpaleolitice (cultura Tripolie etc.).

Este indeobște cunoscut, pe baza cercetărilor din ultimele cinci decenii, că zona Nistrului mijlociu reprezintă, prin bogăția descoperirilor, una din regiunile cele mai intense locuite în epoca pietrei cioplite, asemănătoare din acest punct de vedere cu zona Prutului mijlociu. De altfel, în ambele zone condițiile naturale de viață — locuri uscate de pe terasele Nistrului și Prutului, izvoare bogate, materie primă (silex) din belșug și de bună calitate culeasă din prundișuri, vinat abundent etc. — au permis comunităților de vânători paleolitici să viețuiască aici câteva zeci de milenii.

Primul capitol al lucrării intitulat „Stațiunea paleolitică cu mai multe straturi de la Cormani IV și locul ei în paleolitic” (p. 7—77), îl datorăm cunoscutului arheolog A. P. Cerniș, descoperitor asiduu a numeroase așezări paleolitice de pe Nistru și autorul unor importante lucrări monografice cum ar fi *Paleoliticul trziu de pe Nistrul mijlociu. Așezarea*

paleolitică Molodova V. Paleoliticul timpuriu și mijlociu de pe Nistru etc.

În prima parte a capitolului se face un scurt istoric al cercetărilor de aici. Ne este cunoscut, de altfel, că așezările paleolitice de pe teritoriul satului Cormani au intrat deja în literatura de specialitate încă de acum 52 de ani, când C. Ambrojevici a adus la cunoștință primele sale cercetări de teren. Prin anii 1930—1931, alt cercetător român, I. G. Botez, a executat unele săpături în punctul de la rîpa „La Mlin”, care va constitui mai târziu obiectivul principal al cercetărilor sovietici. Ulterior, arheologul N. N. Moroșan reia, pe baza investigațiilor sale, discuția referitoare la evoluția locuirilor paleolitice de aici, în lucrarea sa de sinteză publicată în A IGR, București, 1938, p. 90—95.

Studiind poziția stratigrafică și materialul litic, de altfel foarte sărac, descoperit în primele patru niveluri inferioare (niv. 12—11—10—9, numerotate de jos în sus), A. P. Cerniș ajunge la concluzia că acestea aparțin unei faze timpurii a musterianului din zona Nistrului. Inventarul litic din aceste niveluri (a căror grosime variază între 0,20—0,50 m), cuprinde piese în cea mai mare parte atipice (nuclee, așchii neretușate de tip Levallois și non Levallois). De pildă, în nivelul 12, indicele Levallois (IL) este de 11%, cel de fațetaj larg (IF lrg) — 40%, cel de fațetaj strict (IF str.) — 0%, iar cel lamelar (I lam) — 3,4%.

În comparație cu aceiași indici tehnici stabiliți pe materialul litic descoperit în niv. 5—4 de la Molodova I și niv. 12—11 de la Molodova V, reiese că indicii nivelului 12 de la Cormani IV sînt mult mai mici. În ceea ce privește inventarul litic din nivelul 11 de la Cormani IV, A. P. Cerniș este de părere că acesta prezintă unele trăsături arhaice tayaciene. Pe baza analizei de C_{14} , acest nivel a fost datat la 44 400 ⁺²⁰⁵⁰ — 1630.

După arheologul sovietic, cele mai vechi locuri musteriene din zona amintită ar aparține interglaciarului Riss-Würm (= Mikulino), ele continuându-și existența și în prima jumătate a glaciului Würm (= Valdai).

Cel de-al VIII-lea nivel descoperit la Cormani IV (gros de 0,20 m) prezintă, după A. P. Cerniș, prin tipologia săracului material litic recoltat (așchii, lame, câteva burine), perioada de trecere dintre sfârșitul musterianului tirziu și începutul paleoliticului superior.

Peste acest din urmă nivel se succed alte 8 niveluri (numerotate de jos în sus: 7, 6, 5, 5a, 4, 3, 2, 1), pe care autorul le atribuie paleoliticului superior (în terminologia arheologiei sovietice paleolitic tirziu). Grosimea lor variază între 0,15–0,30 și maximum 0,50 m, între ele existând de cele mai multe ori spații sterile. Se remarcă faptul că în toate nivelurile menționate s-au găsit complexe de locuire (colibe, cu una sau mai multe vetre în interiorul lor), ale căror suprafețe sînt cuprinse între 8–28 m². După mărimea și bogăția resturilor culturale, ele sînt socotite ca avînd un caracter sezonier.

Inventarul litic descoperit în cele 8 niveluri este relativ bogat în unele (cum ar fi în niv. 5 a și 4) și destul de sărac în altele (ca în cazul niv. 7 și 1), cantitatea resturilor fiind în funcție și de suprafața dezvelită prin săpături. De pildă, în nivelul 7 autorul menționează pe lângă nuclee și așchii de tehnică musteriană și unele unelte ca burine și gratoare, fapt care-l determină să încadreze acest nivel în perioada timpurie a paleoliticului superior (cultura aurignaciană).

Materialul litic din următoarele șapte niveluri (deci de la niv. 6 la niv. 1) cuprinde, în afară de nuclee, așchii și lame neretușate, un număr important de unelte, cum ar fi burinele (de diverse tipuri: diedre, de unghi pe spărtură, pe trunchiere retușată etc.), gratoarele pe așchii și lame (unele înalte), precum și alte tipuri care apar într-un procent redus, cum ar fi piesele combinate de tipul gratoarului-burîn, străpungătoare, piesele denticulate sau cu scobitură, racloarele sau lamelele retușate abrupt (tip *à dos*), virfurile de tip zis „La Gravette” (descoperite în nivelul 1) și altele.

Ceea ce este interesant de reținut este faptul că printre principalele tipuri de unelte (burine și gratoare) în toate nivelurile amintite, procentul burinelor este mai ridicat sau foarte ridicat în comparație cu cel al gratoarelor. De pildă, în nivelul 5a s-au găsit 168 burine și numai 33 gratoare, iar în nivelul 4 numărul burinelor atinge 112, iar cel al gratoarelor 34. Ca materie primă se folosea îndeosebi silexul și foarte rar lemnul fosilizat ca în cazul nivelului 5 a.

În afara uneltelor de piatră amintite, în unele niveluri, cum ar fi 5a, 4 și 3, s-au descoperit și unelte de os sau corn (în formă de pumnal, ciocan, tirnăcop), precum și unelte din fildeș de mamut folosite ca lustruitoare.

Un interes deosebit îl prezintă și virfurile de os (găsite în nivelurile 5 a și 4), avînd un șantuleț, în care se incastrau piesele de silex.

Alte resturi culturale descoperite în diferitele niveluri constau din bucăți de ocru roșu sau galben, „nicovale”, frecătoare, percutoare, precum și resturi faunistice.

Autorul ne oferă pentru două niveluri și date absolute obținute pe baza analizelor de C₁₄: nivelul 7: 24500 ± 500 și 25140 ± 350; nivelul 5: 18000 ± 400 și 18560 ± 200 ani.

Ultimele două niveluri de locuire (B și A) descoperite în așezarea Cormani IV au fost atribuite de autor mezoliticului. Ele au o grosime de 0,15–0,20 m și cuprind un material relativ sărac care din punct de vedere tehnico-tipologic este identic celui din nivelurile subjacente, 2 sau 1 (ca burine, gratoare, lamelă retușată abrupt etc.).

În afara acestor piese, menționăm și cele două unelte tip *tranchet*, de formă oarecum triunghiulară, descoperite în nivelul A.

Pe baza observațiilor stratigrafice și a unor resturi culturale (complexe de locuire, unelte de piatră, os sau corn) din așezarea de la Cormani IV, A. P. Cerniș ajunge la următoarele încheieri:

În stațiunea discutată se poate urmări o evoluție a locuirilor începînd din musterianul timpuriu pînă în mezolitic. Așezarea Cormani IV, ca și cele aproximativ 60 de stațiuni identificate pînă acum pe Nistru dovedesc existența în zonă a unor intense locuri aparținînd paleoliticului mijlociu și superior.

După A. P. Cerniș, printre regiunile etno-culturale cunoscute pînă în prezent, cea din zona Nistrului ar face parte din provincia paleolitică Volhiniano-Podoliană, în limitele zonei Europei periglaciare. După autor, materialul litic descoperit în nivelurile paleoliticului superior de la Cormani IV completează într-o serie de cazuri pe cel din stațiunea Molodova V. După opinia aceluiași arheolog, nivelurile 4, 3, 2, 1 aparțin culturii magdaleniene cu toate etapele sale de dezvoltare: inferioară, mijlocie, tirzie.

Fără îndoială că prin succesiunea nivelurilor de locuire, așezarea de la Cormani IV reprezintă, ca și stațiunea Molodova V, una din cele mai importante așezări paleolitice de pe cursul mijlociu al Nistrului.

Cu toate acestea, la Cormani IV nu putem vorbi decît într-o oarecare măsură de o continuitate de locuire din paleoliticul mijlociu pînă la sfârșitul paleoliticului superior. Să nu uităm că în afara unor locuiri musteriene destul de sărace în material litic (cu așchii neretușate în cea mai mare parte și doar cu câteva racloare, dar fără bifaciale), atribuite de A. P. Cerniș musterianului timpuriu, celelalte etape evolutive ale acestei culturi — cum ar fi musterianul zis tipic sau musterianul de tradiție acheuleană cu forme bifaciale, cunoscute în unele așezări din zona cuprinsă între Prut și Nistru — lipsesc la Cormani IV. În ceea ce privește nivelul 8 de locuire,

sărăcia formelor de unelte nu ne permite o încadrare mai exactă, deși autorul înclină să-l plaseze în perioada de trecere de la paleoliticul mijlociu la cel superior.

Prin tipologia sa, materialul litic recoltat din celelalte niveluri de locuire (niv. 7-1), la care includem și cele două depuneri socotite de autor ca mezolitice (B și A), aparține după noi — cu excepția nivelului 7 atribuit aurignacianului — diverselor etape evolutive ale gravetianului oriental. Este vorba de un facies gravetian deosebit de cel cunoscut în Moldova, în zona dintre Carpați și Prut. De pildă, în gravetianul din bazinul Ceahlăului (așezările Dirțu, Podiș, Bistricioara etc.), raportul dintre burine și gratoare este deosebit de cel stabilit în diferitele niveluri gravetiene de la Cormani IV. La Ceahlău, numărul gratoarelor este mult mai mare decât cel al burinelor (de exemplu, în nivelul 5 de la Dirțu se întâlnesc 200 gratoare și doar 24 de burine). Cu toate aceste deosebiri, putem totuși vorbi și de unele similitudini tehnico-tipologice.

Cît privește ultimele două niveluri (B și A) de la Cormani IV, ele nu pot fi atribuite mezoliticului în accepțiunea generală a acestui termen și nici măcar epipaleoliticului, alita vreme cît tipurile de unelte sînt tipice paleoliticului (gravetianului final) iar fauna, prin prezența renului, este încă glaciară.

Cel de-al doilea capitol al monografiei, semnat de N. V. Rengarten, se intitulază „Criteriile tipologice ale reconstituirii paleoclimel și istoria formării depunerilor din stațiunea Cormani IV” (p. 78-97). Sînt expuse aici rezultatele analizelor litologice (mineralogice) ale sedimentelor în care sînt cuprinse nivelurile de locuire amintite. Se arată că alcătuirea ritmică a straturilor a fost datorată oscilațiilor climatice care au contribuit la formarea lor și anume la alternarea perioadelor reci cu cele umede.

În cel de-al treilea capitol, „Soluri pleistocene îngropate în stațiunea Cormani IV” (p. 98-104), S. V. Gubîn face o descriere minuțioasă a celor cinci soluri fosile identificate.

În capitolul al patrulea, „Cercetarea paleontologică a secțiunii din stațiunea Cormani IV” (p. 105-111), realizat de paleontologul G. A. Pașkevici, sînt expuse concluziile la care cercetătorul menționat a ajuns pe baza analizelor sporo-polițice. După autor, nivelul 11 musterian ar aparține unei perioade de relativă încălzire a climei, cu o largă răspîndire a pădurii de pini. În schimb, nivelurile culturale ale paleoliticului superior — cu excepția nive-

lurilor 6 și 5, sedimentate în perioada cea mai rece, cu o vegetație asemănătoare celei de tundră — s-au format în condițiile landșaftului pădure-stepă, periglaciară, cu o climă ponderat rece, în unele cazuri chiar cu o scurtă încălzire. În sfîrșit, se apreciază că ultimele două niveluri, atribuite de A. P. Cerniș mezoliticului, s-au dezvoltat în condiții climatice de loesso-stepă mai dulci, în această vreme fiind răspîndite folioasele cu frunza lată.

În capitolul al cincilea, „Fauna vertebratelor din stațiunea Cormani IV” (p. 112-128), paleontologul K. A. Tatarinov ajunge la concluzia că vinatul preferat de omul paleolitic era, după numărul de indivizi determinați, renul, urmat de calul fosil, mamutul, cerbul și zimbrul. Autorul relevă faptul că în așezarea studiată se întîlnesc foarte puține animale cu blană, cum ar fi iepurele alb și ursul. Se menționează și prezența în stratul 5 a unor resturi osteologice de cîine mare (*Lupus familiaris?*), care pare să aparțină unei forme de lup domestic, ceea ce l-a determinat pe K. A. Tatarinov și A. P. Cerniș să emită ipoteza că lupul ar fi fost domesticit încă dintr-o fază relativ timpurie a paleoliticului tîrziu, probabil către magdalenian. În ceea ce privește mamutul, el este întîlnit încă din musterian și dăinuie pînă către sfîrșitul paleoliticului superior.

În capitolul al șaselea, V. M. Motuz se referă la „Fauna moluștelor continentale ale raionului stațiunii Cormani IV” (p. 119-125).

În sfîrșit, ultimul capitol semnat de cunoscuta geologă I. K. Ivanova, intitulat „Geologia și paleogeografia stațiunii Cormani IV pe fondul comun al istoriei geologice a epocii de piatră în zona Nistrului mijlociu” (p. 126-181), prezintă o interesantă sinteză privind stratigrafia și paleogeografia așezărilor paleolitice din zona amintită. Autoarea corelează diferitele observații de ordin stratigrafic, sedimentologic (argile-loesoide, soluri fosile etc.), climatic, cu cele arheologice și de C₁₄, relevate atît în așezarea Cormani IV, cît și în cele de la Molodova I și V (vezi tabloul 7).

Încheind prezentarea noastră, nu putem să nu subliniem valoarea acestei monografii în care sînt expuse rezultatele unor cercetări complexe, pluridisciplinare, rezultate ce au adus lumini noi în privința cunoașterii mediului și modului de viață al comunităților umane, care timp de cîteva zeci de milenii, au locuit în zona Nistrului mijlociu — una dintre cele mai bogate în vestigii paleolitice.

Alexandru Păunescu